

Sanja Vulić
Zagreb

DVOJEZIČNI GRADIŠĆANSKOHRVATSKI DIJALEKATNI RJEČNICI

UDK: 811.163.42(4 36.3)'374.82

Rukopis primljen za tisak 10.12.2001.

Čakavska rič, Split, 2001. br. 2

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Recenzenti: Joško Božanić i Josip Lisac

Dvojezični gradišćanskohrvatski dijalekatni rječnici, u okviru suvremene gradišćanskohrvatske leksikografije u cjelini, opsegom su uglavnom manja djela sa srazmjerno malim brojem natuknica, jer se kapitalna djela gradišćanskohrvatske leksikografije odnose na gradišćanskohrvatski književni jezik. S druge strane, dvojezični rječnici izvornih gradišćanskohrvatskih govora uglavnom su aneksna djela uz opširnije dijalekatne rasprave. Do sada objavljeni dvojezični dijalekatni rječnici, tj. rječnici izvornih gradišćanskohrvatskih govora, u ovom su radu klasificirani s obzirom na: a) opseg i elemente kontrastivnosti i ilustrativnosti; b) veću ili manju izvornost natuknica; c) broj mjesnih govora obuhvaćenih natuknicama i dijalekatnu pripadnost gradišćanskohrvatskih natuknica kao polaznoga jezika; d) ciljni jezik i odnos prema tom jeziku; e) strukturu leksikografskih članaka f) tematsku razgranatost natuknica. Na temelju postojećih rječnika utvrđuju se relevantni elementi koji su neizostavni pri izradbi budućih rječnika toga tipa.

Gradišćanskohrvatski rječnici u cjelini najvećim dijelom pripadaju leksikografiji 20. stoljeća, tj. razdoblju nakon početaka formiranja gradišćansko-

hrvatskoga standardnoga jezika. U okviru pak povijesne leksikografije iz predstandardnoga razdoblja valja izdvojiti nedovršeni gradišćanskohrvatsko-mađarski rukopisni rječnik nepoznatog autora iz sredine 18. stoljeća, kojega je 1998. g. za tisak priredio Šandor Horvat. Pri tipološkom pak razgraničavanju rječnika nastalih u 20. stoljeću razlikuju se tri skupine, a to su suvremeni standardnojezični gradišćanskohrvatski rječnici, povijesni rječnici i dijalekatni rječnici, odnosno preciznije rečeno rječnici izvornih gradišćanskohrvatskih govora. U prvoj su skupini najvažniji *Nimško-gradišćansko-hrvatsko-hrvatski rječnik* iz 1982. i *Gradišćanskohrvatsko-hrvatsko-nimški rječnik* iz 1991., te iz 1999. *Pravni rječnik gradišćanskohrvatsko-nimški* i *Pravni rječnik nimško-gradišćanskohrvatski* Rudolfa Tomšića¹. Za Tomšićeve je rječnike odmah jasno da su dvojezični, ali i preostala dva standardnojezična gradišćanskohrvatska rječnika pripadaju dvojezičnoj leksikografiji jer njihova gradišćanskohrvatska sastavnica i suvremena standardnojezična sastavnica pripadaju jednom jeziku – hrvatskomu – pa su to rječnici hrvatskoga i njemačkoga jezika. Drugoj skupini, tj. skupini povijesnih rječnika pripada *Povijesni rječnik gradišćanskohrvatskoga jezika* Istvána Nyomárkaya iz 1996. To je dvojezičnik s natuknicama ekscerpiranim iz gradišćansko-hrvatske literature i njemačkim jezikom kao ciljnim jezikom. Tomu je rječniku prethodio aneksni *Glossar* Lászla Hadrovicsa u monografiji o jeziku gradišćanskih Hrvata u 18. i 19. stoljeću, koja je objavljena 1974.² Trećoj, tj. skupini dijalekatnih, odnosno rječnika izvornih gradišćanskohrvatskih govora, pripadaju rječnici u kojima je leksikografski predstavljena građa terenski prikupljena od izvornih govornika, i to ne samo u austrijskom Gradišću nego na cjelokupnom gradišćanskohrvatskom govornom području. Zbog toga se među razmatranim rječnicima nalaze i oni koji se odnose na izvorne gradišćanskohrvatske govore u Slovačkoj i zapadnoj Mađarskoj. Valja naglasiti da se u skupini rječnika izvornih gradišćanskohrvatskih govora nalazi stanovit broj opsegom vrlo malih rječnika koji ne pripadaju dvojezičnoj ili pak višejezičnoj leksikografiji nego specifičnoj

¹ Točni bibliografski podatci o do sada spomenutim rječnicima nalaze se u popisu **literature**, kao i podatci o ostalim rječnicima iz prve skupine koji se u radu posebno ne spominju.

² Točni bibliografski podatci o rječnicima iz druge skupine također se nalaze u popisu **literature**.

grupi istojezičnih rječnika kojima je hrvatski i polazni jezik i ciljni jezik, ali natuknice tih rječnika pripadaju pojedinim gradišćanskohrvatskim mjesnim govorima ili skupini govora, dok su prijevodne semantizacije na suvremenom standardnom jeziku. Toj grupi istojezičnika pripada *Rječnik klimpuškoga govora* iz 1997. i *Rječnik govora Novoga Sela u Gradišću u Austriji* iz 1998. kojih su autorice Sanja Vulić i Jela Maresić, te aneksni rječnik Ivana Brabeca uz rad o govoru podunavskih Hrvata u Austriji iz 1966., kao i aneksni rječnik uz rad o govoru Hrvatskoga Groba u Slovačkoj Sanje Vulić i Bernardine Petrović iz 1999. g. Iz skupine rječnika izvornih gradišćanskohrvatskih govora jednojezičnoj leksikografiji pripada samo rječnik Joška Balaža iz 1991. koji sadrži leksičku građu iz Novoga Sela u Slovačkoj. U tom su rječniku podatci u tijelu leksikografskoga članka doneseni na istom idiomu kojemu pripadaju i natuknice, a broj članaka u kojima je prijevodni ekvivalent zabilježen na slovačkom jeziku doista je zanemariv, npr. *zaručnik m snubenec (slov.)*. Upravo zbog zanemarivoga broja takvih leksikografskih članaka, Balažev dijalektalni rječnik neće biti razmatran u okviru dvojezične leksikografije. Ukratko, dvojezičnoj leksikografiji pripadaju samo oni rječnici izvornih gradišćanskohrvatskih govora u kojima je gradišćanskohrvatskim natuknicama, odnosno podnatuknicama redovito pridodana prijevodna semantizacija na nekom stranom jeziku. U dvojezičnim je rječnicima toga tipa polazni jezik redovito jedan ili više gradišćanskohrvatskih mjesnih govora, dok je ciljni jezik redovito neki strani jezik. Obratne kombinacije, u kojoj bi strani jezik bio polazni jezik, a gradišćanskohrvatski ciljni jezik, u dijalekatnoj gradišćanskohrvatskoj leksikografiji za sada nema³.

Uzmu li se u obzir ne samo samostalni rječnici nego i dodatni, tj. aneksni rječnici uz pojedine dijalekatne rasprave, od kojih poneki sadrže i vrlo mali broj natuknica, prema mojim dosadašnjim spoznajama takvih je dvojezičnih rječnika 13, a više od polovice su aneksni⁴. Dvojezičnoj aneksnoj leksikografiji pripadaju rječnik govora Hrvatskoga Groba Václava Vážnoga iz 1925. godine i od istoga autora rječnik čakavskih govora u slo-

³ Točni bibliografski podatci o svim gradišćanskohrvatskim dijalekatnim rječnicima koji nisu dvojezični, također su navedeni u popisu **literature**.

⁴ Točni bibliografski podatci o svim dvojezičnim gradišćanskohrvatskim dijalekatnim rječnicima, kao i o raspravama kojih su takvi aneksni rječnici sastavnim dijelom, navedeni su u popisu **izvora**.

vačkom Podunavlju iz 1927. g. Nakon tih dvaju rječnika nastupa duga pauza od gotovo pola stoljeća, sve do 1973. kada se pojavljuje dodatni jezerjanski rječnik Gerharda Neweklowskoga te, godinu dana poslije, od istoga autora rječnik govora Čembe. Treći aneksni rječnik toga autora, ovaj put s potvrdoma sa širokoga gradišćansko-hrvatskoga govornoga područja u austrijskom Gradišću i zapadnoj Mađarskoj, pojavljuje se godine 1978., kao i dodatni pajngrtski rječnik Helene Koschat, koji djelomice obuhvaća i ostale govore Poljanaca u Gradišću. Tri godine poslije objavljen je mali aneksni terminološki šuševski rječnik seljačkoga oruđa i poljoprivredne tehnike Gisele Czenar. Još jedan mali aneksni terminološki rječnik, ovaj put s ratarskim i vinogradarskim nazivljem iz Prodrštofa i okolnih hrvatskih sela u sjevernom Gradišću, objavljen je 1991., a autorica toga rječnika je Angelika Kornfeind. Osim dvojezične sastavnice, ta su dva mala aneksna rječnika istodobno i istojezičnici, jer je prijevodnim semantizacijama na njemačkom jeziku postponirana i prijevodna semantizacija na suvremenom hrvatskom standardnom jeziku. U šuševskom je rječniku ekvivalent na suvremenom standardnom jeziku redovit, dok je u rječniku A. Kornfeind sukladna prijevodna semantizacija vrlo česta. Usto, leksikografski članci toga posljednjega rječnika vrlo često sadrže i kraticu koja označuje izvor iz kojega je preuzeta prijevodna semantizacija na suvremenom hrvatskom standardnom jeziku, npr. kùošit' – H – Bienenkorb – košnica⁵.

Za sada posljednji dvojezični aneksni rječnik izvornih gradišćansko-hrvatskih govora, a to je kajkavski rječnik vedešinskoga i umočkoga govora Petera Houtzagersa, objavljen je 1999. g. Zajednička značajka tih rječnika jest u pravilu mali broj natuknica, što nije začudno jer je redovito riječ o ilustrativnim i kontrastivnim, pače i diferencijalnim rječnicima – ukratko – specijaliziranim rječnicima, od kojih su neki ujedno i tumači riječi uz određene oglede govora, dakle glosari i vokabulari, dok su neki od rječnika terminološkoga značaja. Ilustrativni rječnici izvornih gradišćansko-hrvatskih govora zapravo su kraći leksikografski radovi koji ilustriraju gramatičke opise iz rasprava kojima prethode. Tako je npr. ilustrativna namjena jasno istaknuta u uvodnim dijelovima rječnika H. Koschat i G. Neweklowskoga iz 1978. g. Prema upozorenju samih autora, rječnik H.

⁵ Kratica H označuje da je suvremeni hrvatski ekvivalent preuzet iz *Hrvatsko-njemačkoga rječnika* Antuna Hurma iz 1969. g.

Koschat među inim obuhvaća i “die jenigen Wörter, die in der Arbeit als Beispiele angeführt wurden” (str. 183.), a spomenuti rječnik G. Neweklowskoga “Wörter, die besonders in den Kapiteln Morphologie, Derivation und Wortschatz in literarisierter Form zitiert wurden” (str. 317.). O ilustrativnoj pak namjeni šuševskoga rječnika svjedoče odrednice koje pojedine natuknice toga rječnika povezuju s crtežima u raspravi koja prethodi ovomu aneksnom rječniku, odnosno sa sukladnim fotografijama na kraju knjige. Te su odrednice postponirane njemačkoj prijevodnoj semantizaciji, npr. grabjí:šće Rechenstiel (Abb. 15); pùotpuornía Kipfe, Runge, Spreitze, Stützfeiler am Hintergestell des Wagens, an dem die Wagenleiter befestigt wurde, damit sie fixiert war (Abb. 8) i dr. Isto vrijedi i za rječnik A. Kornfeind, u kojemu su odrednice, koje pojedine natuknice toga rječnika povezuju s crtežima u raspravi koja prethodi rječniku, također locirane u tijelu članka iza njemačke prijevodne semantizacije, npr. priéslica – H – Spindel, Holzschraube bei der Presse (Abb. 12, 3) – preslica, drven šeraf kod preše. U tom posljednjem spomenutom rječniku, kao i u rječniku H. Koschat, popis kratica koje se u rječniku rabe donesen je na početku rasprave (Koschat, str. 7; Kornfeind, str. 51) i zajednički je za raspravu i rječnik koji zajedno čine cjelinu.

Aneksni su rječnici ponekad kontrastivni u odnosu na suvremeni hrvatski standardni jezik. U takvim su slučajevima za natuknice birane riječi koje se na različitim gramatičkim razinama bitno razlikuju od sukladnica u suvremenom hrvatskom književnom jeziku. Na taj su način birane natuknice za aneksni rječnik Gerharda Neweklowskoga iz 1978. g. Taj autor, u uvodnom dijelu svoga rječnika, jasno navodi da je birao riječi koje se razlikuju od suvremenoga književnoga jezika pa kaže: “In das folgende Glossar wurden Belege aufgenommen, die a) gegenüber der serbokroatischen Literatursprache phonetische, morphologische oder semantische Besonderheiten aufweisen bzw. in der Literatursprache nicht vertreten sind” (str. 317). Nešto je izrazitije kontrastivan, ne samo u odnosu na suvremeni standardni jezik nego i na ostale gradišćanskohrvatske govore, izbor natuknica u rječnicima govora Jezerjana i Čembe, pa se za te rječnike već može reći da imaju elemenata diferencijalnoga rječnika. Na takav karakter svoga jezerjanskoga rječnika G. Neweklowsky upozorava u malenom uvodnom dijelu: “In dieses Wörterverzeichnis sind nur Wörter aufgenommen, die entweder semantische, phonetische oder morphologische Besonderheiten gegenüber dem Serbokroatischen aufweisen, oder solche, die sich von ihren

Entsprechungen in anderen Mundarten des Burgenlandes unterscheiden” (str. 166). Isti autor ima sličan kriterij pri izboru natuknica za rječnik Čembe, gdje u uvodnom dijelu kaže: “In das folgende Wörterverzeichnis wurden nur solche Wörter aufgenommen, die entweder semantische, phonetische oder morphologische Besonderheiten gegenüber der skr. Literatursprache aufweisen, oder solche, die sich von anderen burgenländisch-kroatischen Mundarten unterscheiden, und schliesslich Wörter, die im Wörterbuch der Mundart der “Poljanci”...nicht aufscheinen oder in der skr. Literatursprache nicht belegt sind bzw. nur regionale Verbreitung aufweisen” (str. 138). Diferencijalan karakter natuknica u odnosu prema rječniku H. Koschat istakla je i A. Kornfeind u uvodnom tekstu svom rječniku (str. 72). Navedeni primjeri pokazuju da jedan te isti rječnik može imati elemenata i ilustrativnoga i kontrastivnoga, odnosno diferencijalnoga rječnika. Usto, ilustrativni rječnik H. Koschat služi i kao tumač manje poznatih riječi u priloženim ogleđima govora, pa je u uvodnom dijelu rječnika jasno istaknuto da će se u tom rječniku naći “die Wörter, die in den Texten aufscheinen (mit Ausnahme jener Germanismen, die in den Fussnoten erläutert wurden), und schliesslich” (str. 183). Kad se uzmu u obzir sve te činjenice, nije začudno što rječnici H. Koschat i P. Houtzagersa, premda su najopsežniji od navedenih rječnika, sadrže samo oko 2.300 natuknica, s tim da Houtzagersov rječnik ima još oko 1.000 podnatuknica. Rječnik G. Neweklowskoga iz 1978. g. sadrži oko 700 arhileksemskih natuknica i otprilike 1.000 podnatuknica. Znatno su manji npr. rječnik Hrvatskoga Groba s oko 830 natuknica, rječnik Čembe s oko 500 natuknica, rječnik A. Kornfeind s oko 460 natuknica ili pak šuševski rječnik s oko 400 natuknica. Opsegom je najmanji jezerjanski rječnik sa svega oko 200 natuknica. Tako malen broj natuknica, znatno manji od uobičajenih 10.000 natuknica koliko sadrže najmanji džepni rječnici, moguć je upravo zato što je tu riječ o specijaliziranim aneksnim rječnicima. Zbog toga je zamjetna i stanovita terminološka raznolikost kad je riječ o nazivima tih leksikografskih djela. Njihovi ih autori izbjegavaju nazvati rječnikom. Iznimka je pritom V. Vážný koji za oba svoja aneksna leksikografski obrađena popisa riječi rabi slovački naziv *slovník* (str. 155. i 253.), dakle **rječnik**. P. Houtzagers izbjegava naziv *dictionary* koji je vjerojatno smatrao pretencioznim i neprikladnim pa bira prikladniji naziv *Lexicon* (str. 223.). Doduše, njegov je aneksní rječnik ipak opsežniji nego što na prvi pogled izgleda, jer je velik dio leksikografskih članaka strukturiran na principu leksičkih gnijezda, pa su u

okviru pojedinih članaka, osim natuknice, zabilježene i brojne podnatuknice. Aneksni rječnik G. Neweklowskoga iz 1978. također je opsežniji nego što to pokazuje navedeni približni broj natuknica. Naime, arhileksemske natuknice u tom rječniku ne pripadaju izvornim gradišćanskohrvatskim govornima nego gradišćanskohrvatskom standardnom jeziku, što je istaknuto u uvodnom dijelu rječnika: “Die Stichwörter werden in literarisierter Form unter Beibehaltung der in der burgenländischkroatischen Schriftsprache üblichen phonetischen Merkmale (z. B. ikavisch-ekavische Vertretung des Jat) eingetragen” (str. 317.). Međutim, u sklopu se svakoga leksikografskoga članka vrlo često nalazi više od jedne podnatuknice, a sve su te podnatuknice preuzete iz izvornih gradišćanskohrvatskih govora. Upravo sam zbog tih podnatuknica ovaj rječnik svrstala među dijalekatne, premda prema natuknicama pripada prvoj skupini, tj. skupini suvremenih standardnojezičnih gradišćanskohrvatskih rječnika. Taj rječnik njegov autor naziva *Glossar* (str. 317.), čime naglašava da je riječ o aneksnom rječniku s posebnom svrhom, u ovom slučaju ilustrativnom i kontrastivnom. Za svoj pak aneksnu diferencijalni rječnik govora Čembe taj autor rabi naziv *Wörterverzeichnis* (str. 138.), tj. **spisak riječi**. Za isti se naziv odlučila i H. Koschat pri određivanju svoga ilustrativnoga rječnika koji je ujedno i tumač manje poznatih riječi iz ogleda govora (str. 183.), a također i G. Czenar (str. 35) te A. Kornfeind (str. 72). Za najkraći aneksnu diferencijalni rječnik – jezerjanski – njegov je autor G. Neweklowsky izabrao naziv *Wortschatz* (str. 166.), tj. **jezično blago**. Tako je različite značajke svojih triju aneksnih leksikografskih djela G. Neweklowsky pokazao i uporabom triju različitih naziva *Glossar*, *Wörterverzeichnis* i *Wortschatz*. Taj je autor tek svomu četvrtom leksikografskom djelu dao naziv *Wörterbuch*, tj. **rječnik**. To je rječnik stinjačkoga govora koji je objavljen 1989. g. i za razliku od ostalih triju leksikografskih djela toga autora, nije aneksnu nego samostalni rječnik s oko 3.100 natuknica. Naravno, među samostalnim rječnicima ima i opsežnijih djela. Najopsežniji je rječnik Elizabeth Palkovits iz 1987. s oko 13.000 natuknica koji obuhvaća leksičku građu s gradišćanskohrvatskoga govornoga područja unutar austrijskih granica. Taj rječnik ne nosi naziv *Wörterbuch* nego *Wortschatz*, vjerojatno zato što su natuknice znatno površnije leksikografski obrađene, s manje relevantnih podataka nego što je to slučaj u opsegom manjem stinjačkom rječniku. Razumije se, oba su ta rječnika dvojezičnici. Rječnik E. Palkovits objavljen je dvije godine prije stinjačkoga, tj. 1987. g. Iste godine kad i stinjački, tj. 1989., obja-

vljen je još jedan samostalni dvojezičnik pod naslovom *Burgenlandkroatisches Dialektwörterbuch*. Autor toga rječnika je Siegfried Tornow. To je jedini gradišćanskohrvatski dijalektalni rječnik s leksičkom građom prikupljenom isključivo na štokavskom gradišćanskohrvatskom govornom području Vlahije. Od svih rječnika izvornih gradišćanskohrvatskih govora, taj je rječnik opsegom najbliži rječniku E. Palkovits, a sadrži više od 10 000 natuknica. Posebno valja izdvojiti mali nardarski rječnik Ester Bosits s približno 550 do 600 natuknica. To djelo zapravo i nije nastalo s leksikografskim nego etimološkim pretenzijama da se pokažu međujezične interferencije u nardarskom leksičkom fondu. Ipak, pošto je riječ o abecednom popisu nardarskih riječi s prijevodnim semantizacijama najprije na suvremenom hrvatskom književnom jeziku, a zatim na njemačkom, može ga se u kontekstu specijaliziranih dijalektalnih rječnika izvornih govora smatrati rječnikom, i to istojezičnikom (zbog suvremenih hrvatskih standardnojezičnih ekvivalenata) i dvojezičnikom (zbog njemačkih ekvivalenata). Spomenuti etimologijski značaj tom djelu daju etimoni koji su postponirani nardarskoj natuknici prije standardnojezičnoga i njemačkoga ekvivalenta. Ti etimoni uglavnom pripadaju mađarskom i njemačkom jeziku, npr. 'birka (birka) ovca Schaf; 'štempljin (Stempel) pečat Stempel. Prema tome, riječ je o malom etimologijskom rječniku izvornoga gradišćanskohrvatskoga govora. Naravno, nardarski rječnik nije jedini rječnik izvornih gradišćanskohrvatskih govora s elementima etimologijskoga karaktera, ali je u tom rječniku etimologijska sastavnica najizraženija. Srazmjerno veći broj etimona postponiranih natuknici može se susresti i u šuševskom rječniku, i to uz natuknice koje su germanizmi, npr. ki:bl (deutsch) Kübel; kì:s (deutsch) Kiss; šp'otn (deutsch) Spaten; ili znatno rjeđi romanizmi, npr. c'ima (ital. cima, lat. cyma). Taj princip preuzima i A. Kornfeind, npr. m'Ø'l'tau / mØ:l'tau (dt.) - / - Me(h)ltau; cì:ma / c'ima (ital. "cima", lat. "cyma"); luš'ija (ital., ven. "lissia").

S obzirom na izvornost natuknica, većina se rječnika može u potpunosti smatrati rječnicima izvornih gradišćanskohrvatskih govora. Od toga pravila donekle odstupa rječnik čakavskih govora slovačkoga Podunavlja Václava Vážnoga, koji je doduše temeljen na leksiku Novoga Sela te u manjoj mjeri Dubrave i Lamoča, ali usto sadrži i manji broj natuknica ekscerpiranih iz književnih tekstova, što je u leksikografskim člancima tih natuknica uvijek naznačeno. Pritom je redovito riječ o onomastičkoj građi, npr. Òplan, m., jméno sluhý v pohadce (O jèdnųom princi). U stinjačkom je pak rječniku,

kako sam autor u Predgovoru ističe, većina leksičke građe ispisana iz dvije zbirke stinjačkih pripovijesti i pjesama, a samo je manji dio građe prikupljen na terenu od izvornih govornika (str. 5). Uvjetno se ovoj podskupini može pridružiti i rječnik G. Neweklowskoga iz 1978. zbog već spomenutih standardnojezičnih natuknica.

Razmotrimo li natuknice u pojedinim rječnicima s obzirom na broj mjesnih govora koje obuhvaćaju i s obzirom na njihovu dijalekatnu pripadnost, zamijetit ćemo priličnu raznolikost. Pritom šest rječnika sadrži natuknice koje pripadaju jednom mjesnom govoru. To su rječnik govora Hrvatskoga Groba, zatim jezerjanski rječnik, rječnik govora Čembe, te šuševski, stinjački i nardarski rječnik. Jezerjanski, šuševski, stinjački i rječnik govora Hrvatskoga Groba su čakavski rječnici, dok su rječnik govora Čembe i nardarski rječnik štokavsko-čakavski rječnici. Naime, govor Šuševa u Gradišću, kao i govor Hrvatskoga Groba u Slovačkoj, pripada srednjočakavskom ikavsko-ekavskom dijalektu, dok jezerjanski i stinjački govor pripadaju južnočakavskom ikavskom dijalektu čakavskoga narječja. Govor Čembe u Gradišću, kao i govor Narde u zapadnoj Mađarskoj, pripada specifičnom mješovitom štokavsko-čakavskom gradišćanskohrvatskom dijalektu.

Dva mjesna govora obuhvaća samo rječnik Petera Houtzagersa s natuknicima iz vedešinskoga i umočkoga govora u zapadnoj Mađarskoj, koji pripadaju nekadanjem zapadnoslavonskom kajkavskom dijalektu kojega u Hrvatskoj više nema. Budući da su govori Umoka i Vedešina jedini gradišćanskohrvatski kajkavski govori, Houtzagersovim su rječnikom obuhvaćeni svi gradišćanskohrvatski kajkavski punktovi. Ukoliko su potvrde iz tih dvaju govora međusobno različite, autor redovito navodi geografske odrednice.

Skupinu govora unutar jednoga dijalekta obuhvaćaju drugi rječnik V. Vážnoga (iz 1927), te rječnici H. Koschat i A. Kornfeind. Sva tri rječnika leksikografski obrađuju natuknice koje pripadaju stanovitoj skupini govora unutar srednjočakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta. Usto im je zajednička značajka i temeljenost na jednom mjesnom govoru, s pridruženim natuknicama iz drugih mjesnih govora koji pripadaju istoj skupini govora kao i temeljni govor. Rječnik V. Vážnoga sadrži glavninu natuknica iz Novoga Sela u Slovačkoj te manji broj natuknica iz Dubrave i Lamoča u slovačkom Podunavlju. U tom su rječniku geografske odrednice zabilježene uz baš svaku natuknicu, npr. *lâni*, adv. (D. N. V., Dúbr., Lam.), loni. Čak

i kada je riječ zabilježena samo u Novom Selu, uz nju se nalazi geografska odrednica, npr. *progovorit*, v. pf. (D. N. V.), promluviti. U uvodnom dijelu rječnika Vážný kaže: "Základem byla mi Děv. Nová Ves, kde je najvíce Chervátů a kde jsem měl nejvíce možností sbíratí slovníkový materiál do nejmenších podrobností" (str. 133). Rječnik je Helene Koschat izrađen na temelju leksika Pajngrta, ali ima i natuknica iz ostalih 12 sela Poljanaca u Gradišću, kojima pripada i govor Pajngrta. Naime, pojedine se natuknice odnose na govore Rasporka, Otave, Cikleša, Celindofa, Štikaprona, Klimpuha, Cogrštofa, Prodrštofa, Cindrofa, Trajštofa, Uzlopa i Vorištana⁶. Uz takve natuknice koje ne pripadaju pajngrtskom govoru obavezno je naznačena geografska odrednica. O tome sama autorica progovara u uvodnom dijelu rječnika: "Steiss ich auf Wörter, die Baumgarten nicht gesprochen werden, kennzeichnete ich diese derart, dass ich hinter dem Wort bzw. hinter seiner Deklinations- oder Konjugations- bezeichnung in Klammern das Dorf vermerkte, in dem ich diesen Ausdruck gehört hatte, z. B. *drâpat se* impf II 2a (S) – raufen" (str. 183)⁷. Rječnik je A. Kornfeind temeljen na govoru Prodrštofa, a za natuknice, za koje je autorica provjerila da pripadaju i nekim drugim obližnjim govorima, obvezno je zabilježena geografska odrednica, i to na kraju tijela leksikografskoga članka. Te se geografske odrednice odnose na govore Klimpuha, Cogrštofa, Cindrofa, Trajštofa i Uzlopa, npr. m'eni:k / m'eini:k - / - siehe oben / K, O, S, T. Ukoliko se pojedina natuknica, osim u Prodrštofu, rabi i u govorima svih pet spomenutih sela, na kraju se leksikografskoga članka nalazi geografska odrednica S-W, npr. priěša – H – Presse, Kelter – preša / S-W. Prema tome, taj se rječnik također odnosi na grupu govora Poljanaca, ali obuhvaća teritorijalno manje područje od rječnika H. Koschat, što ujedno znači i manji broj punktova. Uzmemo li kao orijentacijsku točku Prodršof, može se reći da rječnik A. Kornfeind, osim leksičke građe iz sela Prodrštofa, sadrži i leksičku građu iz selâ Poljanaca u austrijskom

⁶ Leksička građa iz sela Koljnofa koje također pripada gradišćanskohrvatskoj skupini Poljanaca, ali koje se nalazi izvan granica Gradišća, tj. u zapadnoj Mađarskoj, tim rječnikom nije obuhvaćena.

⁷ U tom, kao i u svim ostalim dvojezičnim rječnicima, kratice geografskih odrednica odnose se na imena mjesta na ciljnom, a ne na polaznom gradišćanskohrvatskom jeziku. Tako se npr. kratica S u rječnicima H. Koschat i A. Kornfeind odnosi na Cindrof (njem. Siegendorf).

Gradišću smještenih istočno, odnosno jugoistočno i sjeveroistočno od toga sela. Leksička građa iz selâ koja se nalaze južno, zapadno i sjeverozapadno od Prodrštofa, a pripadaju području Poljanaca, tim rječnikom nije obuhvaćena. Osim što obuhvaća teritorijalno uže područje u odnosu na rječnik H. Koschat, mali se terminološki rječnik A. Kornfeind odnosi i na znatno uže tematsko područje u usporedbi s natuknicama u rječniku H. Koschat, a usto je, kako je već spomenuto, i diferencijalan u odnosu na taj rječnik.

Rječnik S. Tornowa sadrži leksičku građu prikupljenu u svih 12 gradišćanskohrvatskih mjesnih govora na području Vlahije u austrijskom Gradišću (Širokani, Marof, Hrvatski Cikljin, Podgorje, Rupišće, Ključarevci, Poljanci, Bandol, Stari Hodas, Rorigljin, Bošnjakov Brig, Parapatićev Brig). Uz svaku su natuknicu, odnosno uz njezine egzemplifikacije, navedene točne geografske odrednice. Budući da govori Vlahije pripadaju jednomu danas u Hrvatskoj nepostojećemu nenovoštokavskomu dijalektu štokavskoga narječja koji je nekoć bio lociran na štokavskom sjeverozapadu, to je rječnik štokavskoga gradišćanskohrvatskoga dijalekta.

Znatno širu dijalekatnu osnovicu ima rječnik E. Palkovits koji obuhvaća građu s cjelokupnoga govornoga područja u Gradišću u Austriji, pa je prema tome najvjerojatnije temeljen na oba čakavska gradišćanskohrvatska dijalekta, te na štokavsko-čakavskom, kao i na štokavskom gradišćanskohrvatskom dijalektu. Na žalost, taj rječnik ne sadrži geografske odrednice uz natuknice.

Još je šira dijalekatna osnovica rječnika G. Neweklowskoga iz 1978. kojega je leksička građa prikupljana na širokom gradišćanskohrvatskom govornom području u austrijskom Gradišću i zapadnoj Mađarskoj, a obuhvaća govore čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta (npr. Pandrof, Klimpuh, Trajštof, Vulkaprodrštof, Pajngrt, Mjenovo, Dolnja Pulja, Bajngrob u austrijskom Gradišću te Prisika i Temerje u zapadnoj Mađarskoj), južnočakavskoga ikavskoga dijalekta (npr. Stinjaki, Žamar, Nova Gora, Pinkovac, Hrvatska Čenča, Veliki Medveš u Gradišću), štokavske gradišćanskohrvatske govore (npr. Hrvatski Cikljin, Podgorje u Gradišću), štokavsko-čakavske gradišćanskohrvatske govore (npr. Milištrof, Sabara, Čemba, Čajta, Vinciet u Gradišću) i kajkavske gradišćanskohrvatske govore (Vedešin i Umok u zapadnoj Mađarskoj). Svakoj je podnatuknici u tom rječniku redovito antepinirana precizna geografska odrednica, npr. školarica – Schülerin B *študiéntkiña St škólarica Sch šk'olarica*.

Kao što se može i očekivati, u dvojezičnim je rječnicima izvornih gradišćanskohrvatskih govora ciljni jezik najčešće njemački jezik. Iznimka su samo dva rječnika V. Vážnoga koji leksikografski obrađuju isključivo hrvatske govore u Slovačkoj pa im je i ciljni jezik slovački jezik, te rječnik P. Houtzagersa u kojemu je ciljni jezik engleski jezik. Inače, u dvojezičnim je rječnicima izvornih gradišćanskohrvatskih govora ciljnom jeziku poklonjena znatno manja pozornost nego polaznom jeziku, pa uz prijevodne ekvivalente nisu donesene nikakve gramatičke odrednice, a često izostaju i prijevodi možebitnih egzemplifikacija zabilježenih na polaznom jeziku. Prijevode egzemplifikacija ipak nalazimo u leksikografskim člancima u rječniku Hrvatskoga Groba V. Vážnoga, zatim u rječnicima Jezerjana i Čembe G. Neweklowskoga, te osobito u rječniku P. Houtzagersa. U rječniku Hrvatskoga Groba slovački prijevodi egzemplifikacija nisu redovita pojava, ali ih sadrži stanoviti broj leksikografskih članaka. U jezerjanskom su rječniku rijetke i kratke jezerjanske egzemplifikacije prevedene na njemački jezik (npr. n'igdor je ved'e jemand ist hier). Isti je slučaj i s rijetkim i također kratkim egzemplifikacijama u drugom rječniku toga autora – rječniku Čembe (npr. g'o:dina c'u:ri es regnet). S druge strane, u rječniku P. Houtzagersa egzemplifikacije su znatno češće i opširnije te redovito prevedene na engleski jezik (npr. *obēd* NASG 'dinner, midday meal', GSG *obedla*, LSG *-i □ si j'el si ubēda?* 'have you had dinner?'). Budući da su dvojezični dijalektalni rječnici obično ponajprije namijenjeni govornicima ciljnoga jezika, koji često ne znaju ili ne znaju dobro polazni jezik, pa ne mogu u cijelosti razumjeti govorne primjere, takvi su prijevodi egzemplifikacija zapravo vrlo korisni i trebali bi biti neizostavni u tom tipu rječnika.

Kad je riječ o strukturi leksikografskoga članka, dvojezični su rječnici izvornih gradišćanskohrvatskih govora vrlo raznoliki, što je djelomice uvjetovano i njihovom različitom namjenom. Tako se npr. rječnički članci u malom etimologijskom nardarskom rječniku E. Bosits, koji kao što je već spomenuto i nije rađen s leksikografskom nakanom, sastoje samo od natuknice kojoj je obično postponirana etimološka odrednica, te od prijevodnih ekvivalenata na suvremenom hrvatskom i na njemačkom jeziku. Jedina gotovo redovita gramatička odrednica u tom djelu jest izgovorna odrednica natuknice, a ostale su iznimne, npr. vokativni oblik: *'ba:ba* (V.'*ba:bo*); *Bog* (V.'*Bo:že*) ili oznaka za plurale tantum, npr. *'cajdunge* (pl.). Možebitne fonološke inačice donesene su u sklopu iste glave članka, npr. *čern/čarn*; *fi'li:r/fi'lier*. Dodatne odrednice uz prijevodne ekvivalente vrlo

su rijetke i u pravilu su onomastičke, npr. *Dozmat (geogr.)*; *Ferenc (ime)*. U tom su rječniku, kao i u gotovo svim ostalim dvojezičnim rječnicima izvornih gradišćanskohrvatskih govora, natuknice donesene u kanonskom obliku. I ovaj je put iznimkom rječnik P. Houtzagera u kojemu su natuknice vrlo često donesene u onom obliku u kojemu su zabilježene na terenu, npr. *majstere* APL 'craftsman'.

Ovu skupinu rječnika također karakterizira zabilježba izgovornih odrednica natuknica, ali i tu ima iznimaka. Tako npr. u najstarijem rječniku u skupini, rječniku Hrvatskoga Groba, izgovorne odrednice češće nisu zabilježene nego što jesu, npr. *bogdal*, g. *bogdala*, m. , čáp; *hvezdička*, f., hvězda; *vikopat*, v. pf., vykupati; ali *otprít*, *otprém*, v. pf., otevřítí. Naravno, u rječniku G. Neweklowskoga iz 1978. redovite su izgovorne odrednice podnatuknica. U stinjačkom je pak rječniku nositelj strukture glave rječničkoga članka natuknica u polaznom obliku, bez ikakvih dodatnih odrednica. Međutim, natuknici je odmah postponirana uglavnom potpuno istovjetna podnatuknica s obaveznim izgovornim i morfološkim odrednicama, npr. FLAŠA: fl'â:ša, -e; STANJE: st'â:nje, -a.

Inače, odnos prema morfološkim odrednicama, za koje se očekuje da u sklopu glave leksikografskoga članka budu postponirane natuknici, u ovoj je skupini rječnika vrlo raznolik. Kao u već spomenutom nardarskom rječniku, takve su osnovne informacije o morfološkim značajkama natukničkih leksema, obično izostavljene u rječnicima G. Neweklowskoga. U jezerjanskom se rječniku glava leksikografskih članaka u pravilu sastoji samo od natuknice s izgovornom odrednicom, a tijelo od prijevodnoga ekvivalenta (npr. cr'i:kva Kirche; st'u:of hundert). Morfološke su odrednice u tom rječniku rijetke i obično upozoravaju na teže prepoznatljive oblike (npr. d'ujt, l-Part. d'oša kommen; j'is, 3. P. Sg. jid'i:e, l-Part. j'ili). Leksikografski članci u rječniku Čembe također često ne sadrže morfološke odrednice, nego se opet sastoje samo od natuknice s izgovornom odrednicom i prijevodnoga ekvivalenta (npr. čet'a:rtak Donnerstag; zd'e:nac Brunnen). Neke morfološke oblike potvrđene na terenu autor rječnika ipak donosi (npr. vuč'it, 3. Sg v'u:či lernen), osobito ako je polazni oblik pretpostavljen, a na terenu nepotvrđen (npr. ud'a:vat se*, 3. Sg ud'a:je se, pf. udat se, PPP ud'a:na heiraten). Navedeni primjeri jasno pokazuju da u ta dva rječnika morfološke odrednice nisu sustavno bilježene. Morfološke su odrednice uglavnom izostavljene i u rječniku istoga autora iz 1978. g. Međutim, u posljednjem – stinjačkom rječniku toga autora, morfološke su

odrednice podnatuknica redovite. Glava članka imeničkih podnatuknica redovito sadrži nastavak genitiva jednine (npr. zar'u:čnica -e 'Braut'). Ukoliko se genitivni oblik po vrsti ili mjestu naglasaka, odnosno po fonemskom sastavu osnove razlikuje od nominativnoga, ne navodi se samo nastavak nego cijeli oblik (npr. žnj'â:č žnjâ:č'a; bubr'i:g bubr'iga; j'arac j'â:rca). Kad je autor procijenio da je zbog veće obavijesnosti potrebno navesti još neke padežne oblike, i te oblike unosi u glavu članka, npr. SESTRA: sestr'a -'ie, Vok. s'iestro, Pl. sestr'e sest'â:r sestr'u:n, Vok. s'iestre). Ako je imenička podnatuknica plurale tantum, onda ima oblik nominativa množine iza kojega je zabilježena odrednica toga oblika (npr. v'ile v'i:l /plurale tantum/). Glagolskim je podnatuknicama postponiran završetak 3. lica jednine prezenta (npr. raspor'it, rasp'ori), a u slučaju promjene akcenta ili kvantitete navodi se cijeli taj oblik (npr. ml'it, m'el-je; mu:č'at, muč'i:). Uz brojevne se podnatuknice također, prema potrebi, navode oblici ostalih rodova (npr. dv'a:, dvi:).

Osobito su iscrpne morfološke odrednice u glavi leksikografskih članaka u rječniku H. Koschat, te u ponekim člancima u rječniku P. Houtzagersa. Međutim, u tom posljednjem rječniku u pojedinim člancima morfološke odrednice u potpunosti izostaju (npr. *loj* 'pig fat', *otud* 'from there'). S druge strane, u rječnicima V. Vážnoga redovite su morfološke odrednice uz natuknice. Pojedini se popratni morfološki oblici donose prema potrebi, dok su odrednice gramatičkoga roda redovite i izražene kraticom, kao i u rječniku H. Koschat. Ta autorica, u uvodnom dijelu svoga rječnika, posebice ističe zabilježbu takvih oznaka uz natuknicu: "Auf die im NSg...angeführten Substantive folgt die Bezeichnung des Geschlechts (m, f oder n)" (str. 183). Prema potrebi, u tom su rječniku imeničkim natuknicama postponirani genitivni oblici. Na tu činjenicu H. Koschat također upozorava u uvodnom dijelu svoga rječnika: "Die durch das Stimmloswerden der stimmhaften Konsonanten im Auslaut betroffenen Substantive oder Adjektive bekommen den GSG bzw. die feminine Form beigestellt, z. B. *jjêš*, *jjêža* oder *bljêt*, *bljêda*. Dasselbe gilt auch für die Wörter mit beweglichem a, z. B. *ostânak*, *ostâŋka* oder *nižvrîdan*, *nižvrîdna*" (str. 184). Ta autorica vrlo rijetko bilježi padežnu kraticu uz genitivne oblike, a ni ostalim rječnicima ove skupine takve kratice u pravilu nisu svojstvene. Naravno, u inim dvojezičnim rječnicima izvornih gradišćanskohrvatskih govora imeničke natuknice koje su plurale tantum imaju oblik nominativa množine. Međutim, oblik nominativa množine katkada je zabilježen i uz

imenice koje nisu plurale tantum. Radi se o slučajevima kada je pojedini autor rječnika procijenio da taj oblik nije u potpunosti predvidiv (npr. G. Neweklowsky u rječnicima Jezerjana i Čembe te H. Koschat u svom rječniku). U šuševskom rječniku G. Czenar morfološke su odrednice natuknice u pravilu izostavljene, a samo se iznimno uz singularni nominativni oblik imeničkih natuknica bilježi pluralni oblik. Naj taj način autorica upozorava na neke bitnije promjene u množinskom obliku, bilo akcentske promjene, npr. gr'uda (pl.: grú:d'e); kr'iži:ć (pl.: križ'íci), bilo na gubljenje blagoglasnoga *a*, npr. l'anac (pl.: lá:nci) i dr. Valja ipak naglasiti da je množinski oblik ponekad zabilježen u nekim natuknicama bez takvih ili sličnih promjena, npr. kù:č (pl.: kù:či). U rječniku A. Kornfeind morfološke su odrednice natuknice također u pravilu izostavljene (npr. lí:št'e – H – Laub – lišće / S-W), ali također ima natuknica kojima je postponiran oblik nominativa množine, died / diédi (Pl.); k'osi:r / kosì:ri (Pl.). Usto je morfološka odrednica obavezna uz natuknice koje su plurale tantum, npr. mek'ine (pl.t.) – H – Kleile – mekinje / S-W; p'il'enice (pl.t.) – A – Sägespäne – piljevina, pilotina / S-W. U rječniku E. Palkovits gramatičke su odrednice označene kraticama redovito postponirane natuknici, a prema potrebi se donose i detaljnije obavijesti. U rječniku S. Tornowa uz imeničke je natuknice redovita kratica za oznaku kategorije roda. Genitivnom se obliku najčešće bilježi nastavak, a ponekad i čitav taj oblik, ili pak njegov završetak.

U rječniku H. Koschat uz glagolske je natuknice obavezno navedena odrednica kategorije vida označena kraticom. Spominjući način na koji u svoj rječnik uvrštava glagole s obzirom na njihovu aspektualnost, H. Koschat kaže: "Die **Verben** scheinen sowohl als Perfektiva als auch als Imperfektiva auf, ebenso sowohl als einfache als auch als zusammengesetzte Zeitwörter, doch sind auch etliche Komposita unter dem Simplex zu suchen, sofern es sich nämlich um Perfektiva handelt. Ich bemühte mich, bei den perfektiven Verben die imperfektive Entsprechung anzuführen und bei den imperfektiven die verschiedenen Perfektiva, wobei auch Bedeutungsabweichungen vermerkt wurden, z. B. *dřmat* impf I – pf *podřmat*" (str. 184). Vidske parove ponekad donosi i G. Neweklowsky u svom rječniku Čembe (npr. ud'a:vat se*, 3. Sg ud'a:je se, pf. udat se), a isto tako i A. Kornfeind u svom, npr. kl'epat / skl'epat; rastá:kat / rast'očit. Vidska je odrednica redovito zabilježena uz glagolske natuknice u rječniku S. Tornowa. U rječniku P. Houtzagersa leksikografski su članci glagolskih

natuknica često strukturirani na principu leksičkih gnijezda, na što sam autor upozorava u uvodnom dijelu svoga rječnika: "A set of verbs consisting of (a) a simplex and compounds derived from it, or (b) compounds derived from the same stem for which no simplex exists or is available, is treated as one entry with sub-entries" (str. 223).

Ako se oblik ženskoga roda pridjeva razlikuje od oblika za muški rod vrstom i mjestom akcenta, ili pak fonološkim sastavom osnove, takav se oblik redovito bilježi u rječniku H. Koschat, kao i u rječniku G. Neweklowskoga koji je objavljen iste godine. Takav princip H. Koschat opet jasno naznačuje: "Weicht das maskulinum in Akzent oder Akzentstelle vom Femininum (und damit zugleich auch vom Neutrum, das immer in Akzent und Akzentstelle mit dem Femininum übereinstimmt) ab, so werden beide angeführt, z. B. *druôban*, *dròbna* : *drobnî*" (str. 184). U rječnicima V. Vážnoga te u rječnicima Jezerjana i Čembe pridjevske su natuknice gotovo uvijek zabilježene u neodređenom obliku, a u rječniku E. Palkovits ponekad u jednom, a ponekad u drugom obliku. U rječniku G. Neweklowskoga iz 1978., i neodređeni i određeni oblik pridjeva navedeni su zajedno u istom članku (npr. drag bF drá:gi), a isto tako i u rječniku H. Koschat. Ta se autorica u opisu svoga rječnika osvrće i na leksikografsku obradbu pridjeva: "Die A d j e k t i v e, die sowohl die bestimmte als auch die unbestimmte Form besitzen, scheinen zunächst in ihrer maskulinen unbestimmten Form auf, auf die nach einem Doppelpunkt die maskuline bestimmte Form folgt, sofern sie sich von der unbestimmten unterscheidet, z. B. *žút* : *žüti*" (str. 184). Pridjevske su podnatuknice zabilježene u polaznom obliku muškoga roda, kojemu su postponirani nastavci za ženski i srednji rod (npr. nepozn'â:t, -a, -o), a ako se ti oblici akcentatski razlikuju od oblika muškoga roda, navode se čitavi. U stinjačkom pak rječniku G. Neweklowskoga određeni pridjevski oblici nisu uvijek zabilježeni, a ukoliko jesu, postponirani su neodređenima unutar zajedničke glave članka (npr. b'i:l, bi:l'a, b'i:lo; b'i:li, -a, -o). U rječniku S. Tornaowa leksikografsku obradbu pridjevskih natuknica karakterizira prilična nesustavnost.

Vrlo je malo rječnika u kojima se uz zamjениčku natuknicu nalazi odrednica koja označava o kakvoj se vrsti zamjenice radi. Takve su odrednice uvijek zabilježene samo u rječnicima V. Vážnoga, npr. u rječniku Hrvatskoga Groba *takóf*, *takova*, *takovo*, zájm. ukaz., *takový*, odnosno u rječniku čakavskih govora u slovačkom Podunavlju, npr. *mî*, zájm. os. 1. pl.

Poneki rječnici sadrže i tvorbene odrednice u sklopu leksikografskoga članka. Tako se npr. u šuševskom rječniku uz deminutivne natuknice obvezno nalazi informacija o osnovnici od koje su ti deminutivi izvedeni, npr. c'ipi:ć (Dem. von ci:p); dašć'ica (Dem. von daska); luónčić (Dem. von l'ona:c) itd. Takav način strukturiranja glave članka deminutivnih natuknica prihvatila je i A. Kornfeind u svom rječniku, npr. pù:tac (Dem. von "pù:t"). U tom posljednjem rječniku ima i drugih tvorbenih odrednica, npr. rà:stuok (Deverbativ von "rast'očit").

U skladu s uobičajenom praksom, nositelj strukture tijela članka i u ovoj skupini rječnika jest pravi prijevodni ekvivalent, a prema potrebi tu ulogu preuzima leksikografska definicija. Ako su u jezerjanskom rječniku uz jednu natuknicu donesena dva prijevodna ekvivalenta, njihov odnos može biti različit. Ti prijevodni ekvivalenti mogu biti sinonimi, a ukoliko je natuknica homonim ili polisem, doneseni su prijevodni ekvivalenti za oba značenja. Prema tome, višeznačne leksičke jedinice u tom rječniku nemaju posebne natukničke članke za svaki pojedini sadržaj. U ostalim pak rječnicima u takvim se slučajevima ponekad postupa isto, a ponekad se oblikuju dva leksikografska članka. U malim terminološkim rječnicima G. Czenar i A. Kornfeind vrlo su česte leksikografske definicije (koje mogu biti više ili manje precizne) i to na njemačkom i na suvremenom hrvatskom književnom jeziku, npr. u rječniku G. Czenar: gú:žva Eisenvorrichtung an der Deichsel (abnehmbar) – željezna kvaka na rudi (može se oduzeti od ruda); odnosno u rječniku A. Kornfeind: rá:itica (Dem. von "rá:itr") (dt.) – / – Bezeichnung für den Reiter bei der Windmühle – rešetko koje se uzimalo samo kod vjetrenjače / O, S, Z.

Osim prijevodnih semantizacija, u većini su rječnika i egzemplifikacije sastavnim dijelom strukture tijela članka. Te su egzemplifikacije redovito zabilježene na terenu, tj. preuzete od govornika polaznoga jezika. To je vjerojatno glavnim razlogom zašto egzemplifikacije ni u jednom rječniku nisu zabilježene u svim leksikografskim člancima. Najviše ih je u rječnicima H. Koschat i S. Tornowa koji su za svaku natuknicu nastojali zabilježiti barem jednu egzemplifikaciju. H. Koschat to sama ističe u uvodnom dijelu rječnika: "Jedem Wort wird zur Illustration ein kroatischer Satz beige-fügt. Wurde er nicht in Baumgarten aufgezeichnet, sondern in einem anderen Dorf, zeigt dies die Dorfbezeichnung am Ende des Satzes, z. B. Sâ-ı sê črno, kô da-p šli na puōgrjêp" (str. 183). Dovoljno je samo malo prolistati bilo rječnik H. Koschat, bilo rječnik S. Tornowa da se odmah

shvati koliko se pozornosti posvećuje egzemplifikacijama, koje su redovito akcentuirane. Tako se npr. u oba rječnika uz polisemne gradišćanskohrvatske natuknice ne navode samo njemački prijevodni ekvivalenti za oba sadržaja nego također i egzemplifikacije, npr. u rječniku S. Tornowa: **pokidati**, -kídam *vp* 1. zerreissen *Je pokidâ tô písmo* (Op). *Su tû njegòvu zaričnju otê drùge còprnice hùjtile pak su ju sù na falàte pokidàle* (Up). 2. abreissen (Kleidung) *Eje su tàko bìle ubličene, rûnjave, pokidane* (Sp). 3. pflücken *Ŭndak je pokidamo slive* (W).

Nešto rjeđe, ali ipak često nailazimo na akcentuirane egzemplifikacije u rječnicima V. Vážnoga, a ponekad, kao što je već spomenuto, i u rječnicima Jezerjana i Čembe G. Neweklowskoga, te u trećem rječniku istoga autora, onom iz 1978. g. Znatno su češće egzemplifikacije u njegovu četvrtom, tj. stinjačkom rječniku (npr. sl'ama, -e Stroh /s'amo zas'ičena sl'ama j lež'â:la/). U rječniku E. Palkovits egzemplifikacije nisu zabilježene, a vrlo su česte u rječniku P. Houtzagersa. Pojedine egzemplifikacije u razmatranim rječnicima mogu ilustrirati sintaktičku uporabu različitih paradigmatičkih oblika pojedinoga leksema unesenog u natuknicu. Takvih egzemplifikacija ima u rječnicima V. Vážnoga te osobito u rječnicima S. Tornowa i P. Houtzagersa, npr. u Houtzagersa: **smet** 'be allowed; (rarely) dare' □ *tò sę nęb bilo smèlo* 'that shouldn't be allowed', *tò sę nęg bàbi smè ręč* 'you can say that to an old woman only', *sim nê smel dôt, ar ga bujilu* 'he didn't dare to come here to me, for he was afraid'). Naravno, dio rječnika izvornih gradišćanskohrvatskih govora uopće ne sadrži egzemplifikacije. Takav je npr. šuševski rječnik.

Pri razmatranju sadržajne strane natuknica uvrštenih u ovu skupinu rječnika vrlo je lako zamjetljiva stanovita tematska suženost koja je velikim dijelom svedena u okvire tradicionalnoga načina života na selu. Takvo je stanje logično jer je u rječnike uglavnom uvrštavana građa koja pripada starijem leksičkom fondu gradišćanskohrvatskih govora.

Na temelju svega iznesenoga jasno je da dvojezični rječnici izvornih gradišćanskohrvatskih govora imaju mnoge zajedničke značajke, ali se istodobno i međusobno znatno razlikuju po leksikografskom pristupu, a neki i namjenom. Unatoč svim razlikama u strukturi bilo glave bilo tijela članka dosadašnjih dvojezičnih rječnika izvornih gradišćanskohrvatskih govora, moguće je navesti osnovne značajke strukture rječničkih članaka koje bi svi rječnici takvoga tipa trebali sadržavati. To su unutar glave članka:

a) natuknica u svom polaznom obliku s obaveznim izgovornim odrednicama

b) morfološke odrednice zabilježene na način kako je to uobičajeno u rječnicima izvornih govora

c) precizne geografske odrednice ukoliko se ne radi o rječniku jednog mjesnoga govora.

Osnovne značajke strukture tijela članka jesu:

a) prijevodna semantizacija na ciljnom jeziku koja je koncipirana na način koji najtočnije objašnjava sadržaj dijalekatne natuknice polaznoga jezika

b) akcentuirane egzemplifikacije na polaznom jeziku

c) prijevod tih egzemplifikacija na ciljni jezik.

Sve ostale obavijesti i oznake obično opterećuju rječnike ovoga tipa i otežavaju snalaženje u bitnim informacijama.

Do sada objavljeni rječnici izvornih gradišćanskohrvatskih govora samo su djelomice strukturirani na predloženi način. Prema prethodno provedenoj analizi jasno je da mnogi od tih rječnika sadrže niz različitih obavijesti koje prelaze okvire rječnika ovoga tipa, a s druge strane nerijetko im nedostaju pojedine temeljne odrednice.

Izvori (kronološkim redoslijedom):

1. Václav Vážný: O chorvátském "kajkavském" nářeči Horvatského Gróbu, u: Ant. Václavík: *Podunajská Dedina v Československu*, Bratislava 1925., str. 110-176. (Slovník 155-171).

2. Václav Vážný: Čakavské nářečí v slovenském Podunají, *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě* V 47(2), Bratislava 1927., str. 3-216 (Abecední slovník 133-203).

3. Gerhard Neweklowsky: Ein Beitrag zum Čakavischen. Die kroatische Mundart von Eisenhüttel im südlichen Burgenland, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 16/2, Novi Sad 1973., str. 149-172. (Wortshatz 166-170).

4. Gerhard Neweklowsky: Die šćakavishe Mundart von Schandorf (Čemba) im südlichen Burgenland, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 20, Wien 1974., str. 123-143. (Wörterverzeichnis 138-143).

5. Helene Koschat: *Die čakavishe Mundart von Baumgarten im Burgenland*, *Schriften der Balkankommission Linguistische Abteilung*

XXIV/2, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1978., 298 str. (Wörterverzeichnis 183-298).

6. Gerhard Neweklowsky: *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete*, Wien 1978., 376 str. + 52 karte (Glossar 317-376).

7. Gisela Czenar: *Bäuerliche Geräte und Techniken in der kroatischen Mundart von Nebersdorf / Šuševo im Burgenland*, Klagenfurt 1981., *Slawistische Reihe* 4 (Wörterverzeichnis 35-57).

8. Elisabeth Palkovits: *Wortschatz des Burgenlandischkroatischen*, *Schriften der Balkankommission Linguistische Abteilung* 32, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1987., 256 str.

9. Gerhard Neweklowsky: *Der kroatische Dialekt von Stinatz* *Wörterbuch, Wiener slawistischer Almanach* 25, Wien 1989., 228 str.

10. Siegfried Tornow: *Burgenlandkroatisches Dialektwörterbuch, Die vlahischen Ortschaften*, Osteuropa-Institut an der Freien Universität Berlin, Berlin 1989., 399 str.

11. Angelika Kornfeind: *Kroatische Ackerbau- und Weinbauterminologie des nördlichen Burgenlandes (nähere Umgebung von Wulkaprodersdorf)*, *Burgenländische Heimatblätter*, 53. Jahrgang, Heft Nr. 2, Eisenstadt 1991., str. 49-94. (Wörterverzeichnis 72-94).

12. Eszter Bosits: *Strani utjecaji u govoru južnogradišćanskih Hrvata u Mađarskoj (govor Narde)*, *Panonska knjiga*, Güttenbach/Pinkovac 1995, str. 96-108. (Rječnik 97-108).

13. Peter Houtzagers: *The Kajkavian Dialect of Hidegség and Fertőhomok. – Studies in Slavic and General Linguistics*, vol. 27., Amsterdam, Atlanta, Editions Rodopi B. V., Amsterdam 1999., 343 str. (Lexicon 223-340).

Literatura:

1. Joško Balaž: *Hrvatski dialekt u Devinskom Nuovom Selu*, Novo Selo - Bratislava 1991., 279 str.

2. Aleksandar Belić: *Dr. Václav Vážný, Čakavské nářečí v slovenském Podunají*, v Bratislavě, 1927, *Sb. Fil. Fak. v 47 (2)*. 8, *Južnoslovenski filolog*, sv. 8, Beograd 1928-1929., str. 227-229.

3. Nikolaus Bencsics, Božidar Finka, Antun Šojat, Josef Vlasits, Stefan Zvonarich: *Nimško-gradišćanskohrvatsko-hrvatski rječnik*, ur. Josip Hamm, Eisenstadt – Zagreb 1982.

4. Nikolaus Bencsics i sur.: *Gradišćanskohrvatsko-hrvatsko-nimški rječnik*, Zagreb – Eisenstadt 1991.

5. Nikola Benčić: Građa i nedostaci gradišćanskohrvatskoga rječnika, *Filologija* 30-31, Zagreb 1998., str. 17-22.

6. Nikola Benčić: Tipovi gradišćanskohrvatskih rječnika, rukopis

7. Mirko Berlakovich i sur.: *Terminologie – Terminologija*, Eisenstadt/Željezno 2001.

8. Ivan Brabec: Govor podunavskih Hrvata u Austriji, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 2, Zagreb 1966., str. 29-116. + 2 karte (Rječnik 114-116).

9. Marija Bratanić-Čimbur: Prilog za dvojezičnu leksikografsku teoriju, *Jezik*, sv. 1, Zagreb 1979., str. 1-9.

10. László Hadrovics: *Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1974.(Glossar 440-493).

11. Šandor Horvath: *Rani gradišćanskohrvatsko-ugarski rječnik*, Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov, Željezno 1998.

12. Josef Ibesich, Gertrude Buzceki, Franz Franta, Agnes Makusovich, Anton Mesner, Johan Probst: *Rječnik za dvojezične osnovne škole Gradišća Hrvatsko-Nimško / Nimško-Hrvatsko*, Elfriede Rötzer Verlag, Eisenstadt 1982.

13. Mijo Lončarić: Dva djela o jeziku gradišćanskih Hrvata, prikaz knjige Die čakavische Mundart von Baumgarten im Burgenland Helene Koschat i Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete Gerharda Neweklowskoga, *Suvremena lingvistika* 21-22, Zagreb 1980-81., str. 76-77.

14. Jela Maresić: Peter Houtzagers: *The Kajkavian Dialect of Hidegség and Fertőhomok*. – Amsterdam, Atlanta : Editions Rodopi B. V. 1999. – 343 str. (Studies in Slavic and General Linguistics), *Filologija* 32, Zagreb 1999., str. 224-226.

15. M. Matković, Ant. Vaclavík, Podunajská dedina v Československu, Monografija. 1925. Nakladem Vydavatel'ského družstva v Bratislavě, *Južnoslovenski filolog*, knj. 5, Beograd 1925-1926., str. 314-316.

16. Milan Moguš: Nacrt za Rječnik čakavskoga narječja, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 7, sv. 1, Zagreb 1985., str. 319-336.

17. István Nyomárkay: *Sprachhistorisches Wörterbuch des Burgenlandkroatischen*, Szombathely 1996.
18. Valentin Putanec: Leksikografija, u: *Hrvatski jezik*, ur. M. Lončarić, Opole 1998., str. 55-63.
19. Valentin Putanec: Dva osnovna paralelna smjera u povijesnom razvoju hrvatske leksikografije: totalna i parcijalna leksikografija, *Filologija*, knj. 30-31, Zagreb, 1998., str. 127-132.
20. Milan Rešetar, Dr. Václav Vážný, *Čakavské nářečí v slovenském Podunají*. (Sborník Filosofické fakulty university Komenského v Bratislavě, roč. v, č. 47 /2/). V Bratislavě 1927. 216 (121-336) str., *Slavia*, časopis pro slovanskou filologii, knj. 8, Prag 1929.-1930., str. 374-383.
21. Branka Tafra: Leksikografski postupci, 1994., *Filologija*, knj. 22-23, Zagreb, str. 109-117.
22. Rudolf Tomsich: *Pravni Rječnik Gradišćanskohrvatsko-Nimški*, Savezno kancelarstvo, Wien 1999.
23. Rudolf Tomsich: *Pravni rječnik Nimško-Gradišćanskohrvatski*, Bundeskanzleramt / Savezno kancelarstvo, Wien 1999.
24. Sanja Vulić: O rječnicima izvornih čakavskih govora, u: *Rječnik i društvo*, Razred za filološke znanosti HAZU, Zagreb 1993., str. 383-387.
25. Sanja Vulić: Gerhard Newekowsky: Der kroatische Dialekt von Stinatz Wörterbuch, Wiener slawistischer Almanach, Sonderband 25, 228 str., *Suvremena lingvistika* 38, Zagreb 1994., str. 81-83.
26. Sanja Vulić: Struktura rječničkoga članka u rječnicima izvornih čakavskih govora, *Filologija* 22-23, Zagreb 1994., str. 185-191.
27. Sanja Vulić: Frazemi u rječnicima izvornih čakavskih govora, *Čakavska rič* 1, Split 1999., str. 29-41.
28. Sanja Vulić i Jela Maresić: Rječnik klimpuškoga govora, *Panonska ljetna knjiga* 1997, Gttenbach/Pinkovac 1997., str. 370-395.
29. Sanja Vulić i Jela Maresić: Rječnik govora Novoga Sela u Gradišću u Austriji, *Panonska ljetna knjiga* 1998, Gttenbach/Pinkovac 1998., str. 496-527.
30. Sanja Vulić i Bernardina Petrović: *Govor Hrvatskoga Groba u Slovačkoj*, *Korabljica* 5, Zagreb 1999., 120 str. (Rječnik 70-108).
31. Ladislav Zgusta: *Priručnik leksikografije*, Svjetlost, Sarajevo 1991.

I VOCABOLARI DIALETTALI BILINGUI DEL CROATO DI GRADIŠĆE

Riassunto

I vocabolari dialettali bilingui del croato di Gradišće, nel contesto della lessicografia contemporanea complessivamente intesa del croato di Gradišće, per formato sono in genere opere minori con un numero di voci proporzionalmente piccolo, in quanto le opere capitali della lessicografia del croato di Gradišće concernono la lingua letteraria croata di Gradišće. D'altra parte, i vocabolari bilingui delle parlate originarie del croato di Gradišće sono in genere opere annesse a più ampie dispute dialettali. I vocabolari bilingui finora pubblicati, vale a dire i vocabolari delle parlate originarie del croato di Gradišće, in questo studio sono classificati in relazione a: a) formato e elementi contrastivi e illustrativi; b) maggiore o minore originarietà delle voci; c) numero delle parlate locali incluse dalle voci e appartenenza dialettale delle voci del croato di Gradišće come lingua di partenza; d) lingua d'arrivo e rapporto con tale lingua; e) struttura delle glosse lessicografiche; f) diramazione tematica delle voci. Sulla base dei vocabolari esistenti si accertano gli elementi rilevanti che sono inomissibili nell'elaborazione dei futuri vocabolari di questo tipo.

BILINGUAL GRADIŠĆE-CROATIAN DIALECTAL LEXICONS

Summary

The bilingual Gradišće-Croatian minority's dialectal lexicons, within the framework of their present-day minority's lexicography as a whole have a rather smaller number of references, because the capital works of that minority's lexicography refer to that minority's literary language. On the other hand the bilingual lexicons of their original speech, are mainly annex works with more detailed disputes. The bilingual dialectal lexicons published for now, i.e. the lexicons of the original Gradišće-Croatian speech, in this paper are classified with regard to: a) volume and elements of contraposition and illustration; b) greater or smaller original references; c) the number of the local speeches including the references and dialectal belonging to their references as the starting point of the idiom; d) the objective idiom and relation to that idiom; e) structure of the lexicographic articles; f) the thematic ramification of the references. On the basis of the existing lexicons the relevant elements that are indispensable for executing the future lexicons of that type are established.

Podaci o autoru:

Mr. Sanja Vulić radi u Zavodu za lingvistička istraživanja HAZU u Zagrebu kao suradnik na projektu *Istraživanje hrvatskih dijalekata* čiji je voditelj akademik Milan Moguš, ul. Ante Kovačića 5, Zagreb, tel. 01 469 8241,; kućna adresa: Zagreb, Lastovska 11, tel: 01 615 8046